

OPEN ACCESS

PŘEMYSL JANOTA: IMPAKT, DOPAD, EFEKT, ODEZVA ANEB CO ZMŮŽE JEDEN FONETIK

Prof. PhDr. Přemysl Janota, CSc. by se v květnu r. 2016 dožil devadesáti let. Osud k nám bohužel nebyl tak laskavý, aby nám umožnil těšit se jeho přítomnosti neomezeně. Myslíme na něj často, citujeme ho při přednáškách, dáváme ho za příklad. A devadesáté narozeniny, i když nedožitě, jsou příležitostí promluvit o něm k širšímu publiku. Začít lze třeba znovuotevřením několika důležitých otázek. Na některé z nich se odpovídá snadno. Jakým byl prof. Janota člověkem, učitelem, kolegou a badatelem? Skvělým — to je doložitelné. Ale i takto snadné otázky si my, kteří jsme měli to štěstí ho znát, rádi opakujeme, protože stejně jako setkávání s ním, i jednoduché odpovědi, které nám ho připomínají, nám dělají radost. Pak jsou otázky těžší. Co vlastně zmůže jeden takový člověk v moři akademiků, studentů, funkcionářů, úředníků...? Pohodlní lidé rádi odpovídají, že nic. Já a mí kolegové tvrdíme, že dobrota, trpělivost a pracovitost, které byly zjevnými Janotovými atributy, měly a mají svůj velký význam v prostoru i čase. Profesor Přemysl Janota pomohl české fonetice v jejím rozvoji a měl nesmazatelnou zásluhu na tom, že přes nepřízeň společenských podmínek během tzv. „budování socialismu“ nikdy nezmizela z mapy fonetiky světové.

Janotova rodina pochází z jižních Čech, jeho krásné knížecí křesťanské jméno zase tradice váže k severočeským Stadicím. Přemysl Janota se však narodil v Praze, a s tou je také spojena většina jeho života. Zde chodil do školy a zde se rok po druhé světové válce nechal zapsat na FF UK, aby studoval fonetiku, obecnou lingvistiku, filozofii a angličtinu se zaměřením na učitelství. Během studií absolvoval také důležitou stáž na univerzitě v Amsterdamu, kde se jeho vztah k fonetice ještě prohloubil. (Je zajímavé, že relativně malé Nizozemí je dodnes fonetickou velmocí.) A v Amsterdamu také vznikla první Janotova fonetická studie. Týkala se délky samohlásek v češtině a nizozemštině. O pár let později v souvislosti s řešením své doktorské práce (PhDr.), týkající se zachycování dynamiky řeči, sestrojil unikátní přístroj, který pak byl používán i v zahraničí.

Po promoci v r. 1950 získal Přemysl Janota zaměstnání v Logopedickém ústavu vedeném další velkou českou osobností, Milošem Sovákem, a brzy se tam stal vedoucím audiologické laboratoře. Zároveň si rozšiřoval vzdělání na Pedagogické fakultě UK právě o logopedii. Z této doby jsou také jeho pro české prostředí průkopnické práce týkající se slovní audiometrie, dále její modifikace pro děti, a návrhy reedukace osob s poškozeným sluchem. I zde nad rámec svých pracovních povinností konstruoval přístroje a pomůcky, které pomáhaly postiženým.

V roce 1957 pak přijal práci ve Fonetickém ústavu FF UK a v něm již setrval. Fonetika mu umožnila spojit zájmy lingvistické s neobvyklou zručností technickou, a tak kromě publikování výsledků svých experimentů a pozorování sestrojil například tzv. segmentátor, později po něm pojmenovaný a opět používaný v mnoha zahraničních fonetických laboratořích. (Řeč plyne poměrně rychle a Janotův segmentátor umožňoval ještě před nástupem počítačů vynikajícím technickým trikem „zpomalit“ průběh zvukového signálu bez jeho zkreslení, takže ho fonetik mohl podrobně zkoumat.) Mezi mnoha dalšími zařízeními, která navrhl a většinou i sám zkonstruoval, je třeba zmínit jeho syntezátor samohlásek. Aby měl experimentátor pod kontrolou ka-

ždý detail zkoumané hlásky, může být vhodné si ji celou vyrobit. Použití syntetických samohlásek vedlo kromě jiného i k velmi inspirativní studii „Personal Characteristics of Speech“. Ta je z roku 1967 a dodnes velmi dobře obstojí i ve srovnání se současnými empirickými sondami. Na svou dobu byla naprosto vynikající.

Další obsáhlou publikační činnost ponechme v našem vzpomínání stranou. Kromě ní byly totiž pro osud pražské fonetiky důležité také Janotovy aktivity mezinárodní. Je například známo, že mu byly několikrát nabídnuty pozice vedoucího fonetické laboratoře v zahraničí, konkrétně v Amsterodamu, v Nijmegen a v Hamburku. Komunistické úřady však vycestování nepovolily a nezákonná emigrace, která by mu zavřela cestu zpět do vlasti, se Janotovi nezamlouvala. Totalitní struktury ovšem nemohly např. zabránit tomu, aby byl Přemysl Janota zvolen do Stálého výboru Mezinárodní fonetické asociace. Je ale možné, že tato vysoká funkce a významná pocta přitáhla pozornost funkcionářů režimu ke skutečnosti, že česká fonetika neměla žádné straníky. To mělo důsledky neblahé — znamenalo to např. začlenění ústavu do jiného, kádrově „silnějšího“ organizačního celku, bez možnosti přijímat nové pracovníky, bez možnosti obnovy přístrojového vybavení atp. Janota ale nijak neprovokoval a usilovnou prací a osobním příkladem umožňoval oboru fungovat i v podmínkách méně příznivých.

Oslavné floskule by mohly čtenáře nudit a určitě by nudily skromného a zvidavého Přemysla Janotu. Proto raději zmíním pár lidských skutečností. Prof. Janota při rozhovoru vždy pozorně poslouchal toho, s kým mluvil. Nikdy to nebylo jen napůl ucha, nikdy si při tom nepřipravoval, co by tak sám řekl, aby se předvedl. Proto byly jeho reakce vždy relevantní a za sebe mohu říci, že velmi užitečné. Jeho neobvyklá schopnost naslouchat z něj činila i vynikajícího examinátora, zejména při zkoušení v komisích. Nebyl zbytečně shovívavý, zkoušení bral vážně, ale jeho otázky byly vždy přehledné: uměl je klást tak, aby se v nich student vyznal. Neměl za potřebí při zkoušení exhibovat, ale dbal na to, aby dotazy byly jasně motivované. Není to samozřejmost — za svého dvacetiletého působení v univerzitním prostředí jsem se s touto dovedností setkával spíše zřídka. Mnohokrát jsem se pokoušel přijít na to, jak to pan profesor dělá, že vždycky řekne něco opravdu k věci. Nejen při zkoušení, ale i při konzultacích nebo při obyčejném kolegiálním rozhovoru. Myslím, že to nebyl jen jeho talent dobře formulovat své myšlenky a jeho široký rozhled. Byla to i jeho nezištnost a neutuchající zájem o jazyk, řeč, fonetiku a objevování vůbec.

Prof. Janota nám je trvalým příkladem také v dalším, jen zdánlivě nedůležitém ohledu. Nikdy jsme ho neslyšeli si stěžovat. Zatímco v běžné české konverzaci jsou stížnosti všudypřítomné a mnohdy jsou i jedinou obsahovou náplní, přestože si uvědomujeme, jak ubíjející a demotivující mohou být, pan profesor se hořekování a stížnostem vyhýbal a vždy měl k probírání něco zajímavějšího. Proto bylo každé setkání s ním povzbudivé.

Ještě před dosažením sedmdesátky byl Přemysl Janota jmenován emeritním profesorem, ale ani pak neodpočíval na vavřínech. Nadále vedl výuku, která ho nikdy nepřestala bavit. I když se jeho zdraví plíživě zhoršovalo a nastoupily zejména velké potíže se zrakem, docházel pravidelně na ústav a nadále sledoval, co se v jeho oboru děje. Aby mohl číst, využil své zručnosti a pomocí různých optických pomůcek a počítačové techniky se udržoval ve výtečné intelektuální formě. Když jsme se koncem září

r. 2008 dozvěděli, že už mezi nás nepřijde, došlo nám mimo jiné, že si víru ve smysl každodenní poctivé práce budeme muset dodávat sami. Na tu těžší otázku z úvodu tohoto příspěvku do Kroniky ČMF bych tedy odpověděl, že jeden člověk zmůže nesmírně mnoho, pokud má dar ostatní inspirovat, mile a nenápadně povzbuzovat a udržovat dobré věci v chodu. Takový dar měl pan profesor Přemysl Janota.

Jan Volín | Fonetický ústav, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
jan.volín@ff.cuni.cz